

задоволять духовния гладъ на единъ народъ, който иска да се нареди между другитъ културни народи, който иска да живѣе.

Тукъ именно се явяватъ читалищата. Това сж дружества, които съ своитъ грижи за просвѣта на народа допълватъ и разширяватъ онова, що дава училището. Тия дружества сж възниквали обикновено въ услуга на училището. Ето какво говори по тоя въпросъ Юрданъ Трифоновъ въ своята „История на града Плѣвенъ до освободителната война“, когато разглежда появата на плѣвенското читалище: Поради нарастналитъ нужди на училищата въ градъ Плѣвенъ, приходитъ, отъ които се издържали тия учебни заведения, станали съвсемъ недостатъчни. Ето защо, „явявала се необходимостъ да се образуватъ дружества, които да подбуждатъ и да взиматъ инициатива за намиране нови източници“. Освенъ това, „училищнитъ нужди не били едничкитъ, които чакали задоволяване. На редъ стоели важни народно-обществени въпроси на чело съ църковния, който съ години вече вълнувалъ цѣлия народъ. Тия въпроси трѣбвало да се следятъ и да се насочватъ съобразно съ желанията и интереситъ на народа (к. м.); а това можело да става чрезъ четене на вестници и списания и чрезъ устна размѣна на мисли. Времето, когато въ цѣлата Плѣвенска околия се получавали само два броя отъ едничкия Цариградски вестникъ и когато гражданитъ преписвали Александрията и Пророчествата на Агатангела, минало безвъзвратно. По примѣра на нѣкои други градове трѣбвало вече да се помисли за отваряне на читалище“ (стр. 273 и 274). Това, което Юр. Трифоновъ разправя за Плѣвенъ, е отъ значение безъ друго и за много още градове. Навсѣкжде се появява нуждата отъ разрешаване на редица културно-обществени въпроси. Въ това отношение читалището се явява като истински народенъ университетъ, отъ чиято трибуна, по най-различни начини, се е задоволявала тая нужда на все повече осъзнаващия себе си български духъ.

Не рѣдко читалището е служило и като расадникъ на чисто революционна дейность. Ламтежътъ къмъ просвѣта и къмъ политическа свобода е единенъ, въпрѣки видимитъ несъгласия навремето между тѣй нареченитъ просвѣтителитъ и тѣхнитъ божемъ противници — революционеритъ. Разликата се състои само въ тактиката на едниъ и на другитъ. Всѣщностъ, тѣ всички сж вършили обща работа, крайната целъ на която е била — свободна и възродена България.

Каква е именно заслугата въ туй отношение на читалището? Обикновено читалището е играло ролята на клубъ, въ който всичко будно е търсѣло храна за изгладнѣлата си душа. Много интересни данни дава за Русенското читалище „Зора“, кждето е билъ прислужникъ авторътъ на класическитъ „Записки по българскитъ възстания“ — Захарий Стояновъ, този както Ал. Балабановъ казва, български Тукидитъ. „Въ кжсо време — разправя З. Ст. — можахъ да забележа, че въ това читалище се вършатъ твърде необикновени нѣща, значението на които не бѣхъ въ състояние да си обясня. Така напримѣръ, единиятъ отъ моитъ благодетелитъ, съдържателятъ на читалището, комуто познавахъ положението и знаехъ, че освенъ читалищна работа не върши никаква друга търговия, приемаше всѣки день по две-три писма, които, следъ като ги прочиташе, или ги хвърляше въ огъня, или пѣкъ ги скриваше, безъ да ни каже нѣщо, отъ кого е получилъ писмото и що му пишатъ... Повечето отъ тия писма той не получаваше по пощата,